
УДК 378.22.37.014.54

Володимир Миколайович Манько,
доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник
Національної академії Служби безпеки України, м. Київ

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ З ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розглядаються теоретичні питання процесу професійної підготовки майбутніх менеджерів з економічної безпеки. Основний акцент зроблено на аналізі сутності наукових категорій “комунікативна компетентність” і “професійна компетентність”. Розглянуто основні підходи науковців до зазначених дефініцій, а також структура та зміст комунікативної компетентності менеджерів з економічної безпеки.

Ключові слова: особистісно орієнтоване навчання, спілкування, саморозвиток, комунікативні ситуації, контекст, професійна діяльність, комунікативна компетентність, менеджер з економічної безпеки.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Інтенсивні зміни в суспільному житті країни на початку ХХІ ст., пов’язані з глобалізацією світової економіки, її загальною інформатизацією, зумовлюють висунення нових, більш жорстких вимог до професійної компетентності сучасних фахівців економічного профілю.

Переосмислення процесу їх професійної підготовки визначається основними тенденціями реформування вищої освіти, задекларованими Законом України “Про вищу освіту” (2014 р.), Національною доктриною розвитку освіти, а також нормативними документами Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України. Важ-

© Манько В. М.

ливим аспектом такого реформування останнім часом виступає інтеграція професійної освіти з різними метасистемами (Європейська система кваліфікацій, Європейський мовний портфель тощо). Одним із головних напрямів поліпшення цього процесу є вдосконалення професійної підготовки та формування мовного портфеля у фахівців економічного профілю.

Практичний досвід європейських освітніх кіл щодо розвитку проекту формування мовного портфеля (European Language Portfolio), над яким працювали експерти Відділу мовної політики Ради Європи, починаючи з 1998 до 2000 р., дає ефективні результати, а апробування запропонованих технологій показує сьогодні, що завдяки цим пропозиціям можливо забезпечити умови для послідовного й поетапного набуття студентами необхідних професійних компетентностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема професійної компетентності фахівців на сьогодні надзвичайно актуальна і знайшла теоретичне обґрунтування в психолого-педагогічних працях сучасних дослідників. Так, професійну компетентність перекладачів дослідила З. Підручна [1]; професійну компетентність майбутніх аграрників – К. Ковальова [2], Г. Короткова [3]. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців залізничного транспорту досліджувала Т. Шаргун [4], фахівців з фізичної реабілітації – Л. Волошко [5]; професійну компетентність майбутніх економістів – Л. Дибкова [6].

Досліджуючи професійну компетентність майбутніх інженерів, В. Петрук виділяє базові компетенції, до яких відносить когнітивно-творчу, мотиваційну та комунікативну, що базується на здатності спілкування, комунікабельності, умінні взаємодіяти [7]. Л. Щербатюк у професійній компетентності інженера виділяє такі структурні складові, як фахова, інформаційна, комунікативна і соціальна компетенції [8].

Метою статті є аналіз комунікативної компетентності як важливого компонента загальної професійної компетентності менеджера з економічної безпеки та визначення її структури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація стратегічних напрямів економічної політики, спрямованих на глибоке реформування економіки України, значною мірою залежить від рівня підготовки майбутніх фахівців і зумовлює необхідність нового підходу до кадрового забезпечення.

Проектом Закону України “Про освіту” і прийнятим у 2014 р. Законом України “Про вищу освіту” визначені шляхи регулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної та наукової підготовки громадян України, створено відповідне підґрунтя для реформування всієї системи освіти в сучасній Україні. Потребує реформування й економічна освіта як складова професійної і вищої освіти в цілому, ураховуючи нові вимоги до якості освіти.

Національна доктрина розвитку освіти визначила систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрями розвитку освіти у першій чверті ХХІ століття, які слід ураховувати й при модернізації системи економічної освіти. Зокрема, пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку освіти є: особистісна орієнтація освіти; постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації освітнього процесу; розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя; запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що сьогодні в теорії та практиці визначені три парадигми професійної освіти: когнітивно орієнтована, діяльнісно орієнтована та особистісно орієнтована. Ученими [9, с. 29] визначено можливості кожної з парадигм освіти на різних етапах професійної підготовки.

Очевидно, що на кожному етапі фахової підготовки виправдана одна з парадигм професійної освіти: на першому етапі – когнітивно орієнтована, на другому – діяльнісно орієнтована і на заключному етапі – особистісно орієнтована.

Інноваційними компонентами зазначених освітніх парадигм є ключові (або базові) компетентності, ключові компетенції та ключові кваліфікації, які Е. Зеер [9, с. 70] об’єднав у єдиний метаосвітній концепт.

Водночас, досліджуючи особливості професійних функцій, що є досить специфічними для певного фаху, у терміни “ключові компетенції”, “ключові (або базові) компетентності” науковці вкладають різний зміст. Виходячи з цього, вважаємо за доцільне на основі теоретичного аналізу, узагальнення та зіставлення поглядів учених уточнити сутність та розмежувати зміст вищезазначених понять.

Реалізація та розвиток згаданих ключових компонентів, за оцінкою деяких дослідників, дозволить вирішити і кадрову проблему, яка, по суті, перетворилася на чинник, що гальмує розвиток сільського господарства та промисловості України й негативний впливає на ситуацію в економіці.

Отже, визначальною ознакою розвитку національної системи освіти, як вважають вчені [10; 11], є її розбудова на компетентнісно орієнтованій основі, що зумовлено кількома причинами.

Перша причина – перехід світової спільноти до інформаційного суспільства. У цих умовах пріоритетним вважається не тільки просте накопичення знань та отримання предметних умінь і навичок (мета так званої “знаннєвої педагогіки”), а й формування вміння вчитися, оволодіння навичками пошуку інформації, здатність до самонавчання упродовж життя (вважається, що ці новоутворення стають визначальною сферою професійної діяльності людини).

Друга причина взаємопов’язана з першою. Модель особистісно орієнтованого освітнього процесу як оновлена парадигма освіти передбачає визнання студента суб’єктом цього процесу, носієм двох груп якостей – вміння навчатися та бажання вчитися, що можливе за умови, з одного боку, оволодіння продуктивними (загальнонавчальними) вміннями і навичками та розгорнутою рефлексією, а з іншого – сформованості позитивного емоційно-ціннісного ставлення як до процесу діяльності, так і до її результату.

Компетентнісно орієнтована освіта – складна, багатоаспектна проблема, яка на сьогодні не достатньо досліджена. У сучасній науці не існує загальноприйнятого визначення компетентності, хоча її концепція перебуває на стадії розвитку.

Так, у державних галузевих стандартах вищої освіти компетентність визначається як необхідний обсяг і рівень знань, досвід, набутий у певному виді діяльності, та наголошується на тому, що фахова компетентність характеризує якість особистості випускника вищого навчального закладу, під якою розуміють цілісну сукупність характеристик особистості, що визначає зміст соціально значущих і професійно важливих властивостей особи, яка закінчує вищий навчальний заклад; словник професійної освіти визначає компетентність (від. лат. *comperito* – відповідний, підхожий) як сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [12, с. 171].

Аналіз визначень професійної компетентності різними авторами [1–6] дає змогу зробити висновок, що загальним для всіх спроб визначити професійну компетентність є розуміння її як здатності людини ефективно виконувати професійні функції. В. Горб пропонує таку дефініцію цього поняття: “Професійна компетентність – особистісні можливості спеціаліста, які дають йому змогу діяти конструктивно в рамках певної професійної компетенції” [11, с. 23]. До цих особистісних можливостей відносять загальні та спеціальні здібності людини до виконання певної професійної діяльності; знання, навички, уміння, а також накопичений професійний та життєвий досвід; готовність до професійної діяльності.

Практичну цінність стосовно вирішення завдань дослідження має думка А. Маркової, яка розрізняє два види професійної компетентності: спеціальну (володіння власне професійною діяльністю; можливість проектувати свій подальший професійний розвиток) і соціальну (спільну професійну діяльність та відповідальність за результати своєї професійної праці) [13, с. 48].

Отже, професійна компетентність реалізується в професійній діяльності, що залишається однією з найважливіших форм взаємодії людини із соціальним середовищем. У професійній компетентності поєднуються об’єктивно визначені нормативними документами система знань, умінь і навичок; особистісна складова – інтереси, прагнення, ціннісні орієнтації, мотиви самореалізації індивіда; уміння

вирішити ту чи іншу проблему, здійснити активний пошук нового досвіду і визначити притаманну саме йому цінність, наявність умінь та навичок самостійності в плануванні, організації, контролі власної діяльності; креативність, здатність до саморозвитку, самоаналізу, саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю.

Останні роки поняття компетентності викликало широку дискусію серед європейських країн-учасників Організації економічного співробітництва та розвитку, де проводились дослідження з даної проблематики, що відображено в Міжнародних документах Європи, Міжнародній організації праці. У результаті було розроблено програму, в якій наголошується на тому, що ключові компетентності (key competencies) дають можливість особистості ефективно працювати у багатьох соціальних сферах, сприяють якісному розвитку суспільства та особистому успіху, отже, можуть бути застосовані до багатьох життєвих сфер. З огляду на вищезазначене, вважаємо за потрібне спинитись на групах компетентностей. Так, І. Родигіна [14, с. 35] виділяє такі групи компетентностей:

1. Соціальну – здатність брати на себе відповідальність, співробітництво, ініціатива, активна участь, динамічні знання. Це поняття включає також відкритість до світу та відповідальність за навколишнє середовище, уміння працювати в команді (що охоплює традиційне поняття робочої етики), приймати діяльність демократичних інститутів суспільства.

2. Комунікативну – уміння усно та писемно спілкуватися рідною та іноземними мовами.

3. Полікультурну – не тільки оволодіння досягненнями культури, а й розуміння та повага до людей інших національностей, їх політичних уподобань та соціального становища, а також до різних релігій, культур, мов, рас.

4. Інформаційну – вміння добувати, осмислювати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел.

5. Саморозвитку та самоосвіти – мати потребу і готовність постійно навчатися впродовж усього життя.

6. Продуктивної творчої діяльності.

На основі проведеного аналізу можна визначити основні характеристики компетентності: багатофункціональність, універсальність, надпредметність та багатовимірність, інтелектуальна насиченість, дієвість, соціальність.

Реформа вищої школи, її спрямованість на гуманізацію та гуманітаризацію освіти, формування ключових компетентностей та компетенції дає можливість сформувати соціальне замовлення суспільства щодо надання мовної свідомості студентам – майбутнім фахівцям із різних галузей економіки, оскільки вміння спілкуватися мовою професії підвищує ефективність праці, допомагає краще орієнтуватися не тільки на виробництві, а й у безпосередніх ділових контактах із колегами.

У зв'язку з цим все частіше висловлюються думки, що відповідно до принципів сучасної освіти у майбутніх менеджерів з економічної безпеки мають вироблятися не тільки певні професійні, а й комунікативні якості, що передбачає вільне володіння українським фаховим мовленням. Отже, професійне мовлення є обов'язковим компонентом фахової підготовки спеціаліста. Від рівня сформованості професійного мовлення значною мірою залежать результати його праці.

“Знання мови професії, – підкреслює В. Михайлюк, – підвищує ефективність праці, продуктивність виробництва, допомагає краще орієнтуватися в безпосередніх ділових відносинах” [15, с. 33].

Спілкування – важливий чинник у розвитку особистісних і професійних якостей фахівця. Єдність діяльності та спілкування обумовлює необхідність аналізу комунікативної компетентності у спілкуванні як одну з умов ефективності професійної діяльності менеджерів з економічної безпеки з членами робочого колективу. Відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики спеціаліста економічного профілю майбутні менеджери з економічної безпеки повинні володіти, окрім спеціальних професійних навичок, комунікативними, які допоможуть працювати в колективі, знаходити спільну мову з колегами, виконувати управлінські функції. Можливість реалізації функцій керівника, володіння технологією укріплення трудової дисципліни, вирішення трудових конфліктів, здатність по-

---

ліпшити соціально-психологічний клімат у колективі – усі ці завдання успішно реалізуються, якщо керівник володіє комунікативною компетентністю на високому рівні. Від рівня комунікативної компетентності менеджера з економічної безпеки залежить його ділова та організаційно-управлінська діяльність.

Аналіз педагогічної літератури [15; 16] дає змогу розглядати професійне мовлення як цілісне утворення, складовими якого є знання норм літературної мови, фахової термінології; вміння розуміти усні й писемні тексти зі спеціальності, тобто сприймати закладений у них зміст, і вільно створювати власні висловлювання професійного характеру.

Тому виникає необхідність переглянути та переосмислити зміст таких понять, як “комунікативна компетентність” майбутнього менеджера з економічної безпеки.

Учені розрізняють поняття “комунікативна компетентність” і “компетенція” та констатують, що компетентність комунікативна – це вміння мовця будувати ефективну мовленнєву поведінку, яка відповідає нормам соціальної взаємодії, притаманним конкретній культурі; вміння учасників спілкування володіти комунікативними стратегіями, правилами спілкування. Комунікативна компетентність є складним (багатоградним) поняттям, оскільки поєднує важливі складові компоненти – предметну, соціолінгвістичну, соціокультурну, мовну, стратегічну компетенції.

Комунікативна компетентність – це здатність особистості користуватися мовою залежно від ситуації, особлива якість мовленнєвої особистості, набута в процесі спілкування або спеціально організованого навчання. У нашому розумінні комунікативна компетентність – це знання, вміння і навички особистості, що мають сформуватись і забезпечуватимуть її правильне і доречне використання мови в конкретному контексті і ситуації спілкування, знаходження адекватного стилю і тону спілкування з урахуванням особистості співрозмовника, обставин спілкування і стратегій мовленнєвої взаємодії.

На основі досліджень педагогів, психологів, навчальних планів вищої школи, а також урахування принципів взаємопов’язаності компонентів будь-якої структури, структуру комунікативної компетент-

---

ності менеджерів з економічної безпеки пропонуємо представити у вигляді єдності мотиваційного, гностичного, конативного та рефлексивного компонентів.

Мотиваційно-емоційний компонент містить мотиви, потреби та цілі в їх сукупності, що формують пізнавальний інтерес до іншої людини, готовність вступати з нею в розмову, цікавість до власного внутрішнього світу.

Гностичний компонент передбачає формування системи знань про суть, структуру, функції та особливості спілкування, обізнаність про стилі спілкування; творче мислення, унаслідок якого спілкування виступає як різновид соціальної творчості.

Конативний компонент передбачає володіння загальними та специфічними комунікативними вміннями, що дають можливість встановлювати контакт зі співрозмовником, керувати ситуацією взаємодії з ним, перцептивні вміння, які забезпечують можливість проникнення у внутрішній світ партнера по спілкуванню та розуміння самого себе.

Рефлексивний компонент спрямований на формування здатності людини до аналітичної роботи (самоаналіз та аналіз, синтез, узагальнення та структурування), до розуміння важливості й особливостей комунікативної компетентності для ефективної професійної діяльності.

Дана структурна модель, безперечно, не претендує на абсолютність та всеосяжність. Вона є лише спробою наблизитися до проблеми компонентного аналізу такого складного, багатofакторного поняття, як комунікативна компетентність менеджера з економічної безпеки. Проте, рівень розвитку кожного з указаних компонентів та їхня цілісна єдність дає всі підстави говорити про певний рівень сформованості комунікативної компетентності особистості.

Комунікативна компетентність фахівця економічного профілю повинна включати знання фахової термінології, вміння та навички використовувати з точністю і лінгвістичною правильністю терміни в усному і писемному професійному мовленні, ґрунтуючись на власній внутрішній мотивації та досвіді, усвідомлюючи необхідність самовдосконалення та саморозвитку. Таку компетентність набувають упродовж життя.

Висновки. Для задоволення професійних потреб та забезпечення належної культури фахового спілкування майбутнім менеджерам з економічної безпеки необхідно мати високий рівень комунікативної компетентності. Варто зазначити, що комунікативна компетентність менеджерів з економічної безпеки є складовою загальної професійної компетентності, пов'язана з професійно-комунікативною діяльністю особистості, включає в себе мотиваційно-емоційний, гностичний, конативний та рефлексивний компоненти і є першоосновою культури професійного спілкування. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок є механізми та новітні технології, що допоможуть у формуванні досліджуваної компетентності та підготовці висококваліфікованих і конкурентоспроможних менеджерів з економічної безпеки.

Список використаної літератури

1. Підручна З. Ф. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / З. Ф. Підручна. – Тернопіль, 2008. – 22 с.

2. Ковальова К. В. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-аграрників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / К. В. Ковальова. – К, 2015. – 22 с.

3. Короткова Г. В. Формирование профессионально-культурной компетентности студентов аграрного вуза : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования” / Г. В. Короткова. – Пенза, 2008. – 19 с.

4. Шаргун Т. О. Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців залізничного транспорту у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Т. О. Шаргун. – Хмельницький, 2006. – 20 с.

5. Волошко Л. Б. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення медико-біологіч-

---

них дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Л. Б. Волошко. – К., 2006. – 20 с.

6. Дибкова Л. М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Л. М. Дибкова. – К., 2006. – 20 с.

7. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування базових професійних компетенцій у майбутніх фахівців технічних спеціальностей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / В. А. Петрук. – К., 2008. – 36 с.

8. Щербатюк Л. Б. Формування професіоналізму майбутніх інженерів-механіків у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Л. Б. Щербатюк. – Одеса, 2007. – 22 с.

9. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход : учебное пособие / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э. Э. Сыманюк. – М. : МПСИ, 2005. – 216 с.

10. Богуш А. М. Проблема мовної особистості в педагогічній науці / А. М. Богуш // Наука і освіта. – 2004. – № 1. – С. 77–79.

11. Горб В. Г. Основная образовательная программа вуза: проблемы и решения / В. Г. Горб // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2004. – № 2. – С. 22–34.

12. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

13. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 312 с.

14. Родигіна І. Діяльнісний підхід до формування базових компетентностей учнів / І. Родигіна // Зміст, форми і методи навчання. – 2005. – № 1. – С. 34–36.

15. Михайлюк В. Українська мова професійного спілкування / В. Михайлюк // Дивослово. – 2004. – № 6. – С. 33.

16. Момот В. М. Формування професійно зорієнтованого мовлення у студентів технікумів і коледжів технічного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 “Теорія і методика навчання” / В. М. Момот. – К., 2003. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2015

Манько В. Н. Компетентностный подход в подготовке будущих менеджеров экономической безопасности

В статье рассмотрены теоретические вопросы процесса профессиональной подготовки будущих менеджеров экономической безопасности. Акцентируется внимание на сути научных категорий “коммуникативная компетентность” и “профессиональная компетентность”. Автор рассматривает основные подходы к этим научным категориям. Проанализирована структура и содержание коммуникативной компетентности, установлены основные функции, которые она выполняет в будущей профессиональной деятельности менеджеров экономической безопасности.

Ключевые слова: *личностно ориентированное обучение, общение, саморазвитие, коммуникативные ситуации, контекст, профессиональная деятельность, коммуникативная компетентность, менеджер экономической безопасности.*

Man'ko V. M. Competency-based approach in preparation of future managers for economic security

Intensive changes in country public life at the beginning of the XXI century, connected with the globalization of the world economy, its total computerization, predetermine the nomination of the new, more stringent requirements for the professional competence of modern economics experts.

Based on the investigations of teachers, psychologists, high school curriculum and also considering the principle of the components interrelatedness of any structure, the structure of the communicative competence of economic security managers is offered to be represented as the unity of motivational, gnostic, conative and reflexive components.

Motivational and emotional components contain motives, needs and purposes in their totality, forming cognitive interest in another person, willingness to engage him or her in conversation, interest in his or her own inner world.

Gnostic component implies the formation of knowledge system about nature, structure, functions and communication peculiarities, awareness of communication styles, creative thinking, due to which communication serves as a kind of social creation.

Conative component involves the possession of general and specific communication skills that makes it possible to establish the contact with interlocutor, to manage the situation of interaction with him or her, the perceptual skills that make the penetration into the communication partner inner world and understanding yourself possible.

Reflexive component aimed at forming human capacity for analytical work (introspection and analysis, synthesis, generalization and structuring), at understanding the importance and characteristics of communicative competence for effective professional activity.

Certainly this structural model does not claim to absoluteness and inclusiveness. It is only an attempt to approach the problem of component analysis of such a complex, multifactorial concept as a communicative competence of economic security manager. However, the level of development of each specified components and their complete unity give every reason to speak about certain level of formation of communicative competence of the individual.

Communicative competence of economics specialist must include knowledge of professional terminology, ability and skills to use terms in professional spoken and written speech with precision and linguistic accuracy, based on own internal motivation and experience, realizing the need for self-improvement and self-development. Such competence is acquired during the life.

To meet their professional needs and ensure proper culture of professional communication, the future economic security managers must have a high level of communicative competence. It should be noted that the communicative competence of economic security managers is part of general professional competence, associated with professionally communicative activities of individual, includes motivational and emotional, gnostic, conative and reflexive components and also is a fundamental principle of professional communicative culture.

Keywords: *personality-oriented education, communication, self-development, communicative situation, context, professional activity, communicative competence, economic security manager.*